

นาฏกรรมในพิธีกรรมปัญโจลมะมวด จังหวัดสุรินทร์

PANJOL MAMUAD RITUAL PERFORMANCE OF SURIN PROVINCE

พิมวาลี ดีสม และ สวภา เวชสุรักษ์

Pimwalee Deesom and Savaparr Vechsurak

Received : 27 December 2019

Revised : 21 April 2020

Accepted : 29 April 2020

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษานาฏกรรมในพิธีกรรมปัญโจลมะมวด จังหวัดสุรินทร์ โดยใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ ศึกษาข้อมูลจากเอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง การสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่าง การสังเกตโดยตรงและการมีส่วนร่วมในพิธีกรรมปัญโจลมะมวด เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบบันทึกการสัมภาษณ์เชิงลึก แบบบันทึกการสังเกตโดยตรง อุปกรณ์บันทึกภาพนิ่ง ภาพเคลื่อนไหว และบันทึกเสียง นำข้อมูลที่ได้มาเรียบเรียงเชิงพรรณนาวิเคราะห์และนำเสนอในรูปแบบวิทยานิพนธ์ ผลการวิจัยพบว่า พิธีกรรมปัญโจลมะมวด มีนาฏกรรมปรากฏอยู่ 2 ลักษณะ คือ 1) เรื่องราวในพิธีกรรม สามารถแบ่งออกเป็น 2 ช่วง ดังนี้ ช่วงที่ 1 ขั้นตอนการจัดเตรียมงาน เริ่มจาก 1.1) โบล 1.2) แชนหม้อจ 1.3) จัดเตรียมเครื่องเซ่นไหว้บูชาและจัดตั้งปะรำพิธี 1.4) จัดเตรียมเครื่องดนตรีที่ใช้บรรเลง และ 1.5) จัดวางเครื่องเซ่นไหว้บูชาและเครื่องดนตรีภายในปะรำพิธี ช่วงที่ 2 ขั้นตอนการรักษาผู้ป่วย เริ่มจาก 2.1) ยกครูดนตรี 2.2) ไหว้ครูเพลง 2.3) ยกครุ้มะมวด 2.4) ไหว้ครุ้มะมวด 2.5) ปัญโจลมะมวด 2.6) เฮาปลิง และ 2.7) กัจปกา ซาปดาร์ รวมทั้งสิ้น 12 เหตุการณ์ 2) การร่ายรำประกอบของมะมวด ปรากฏในช่วงที่ 2 ขั้นตอนการรักษาผู้ป่วย เริ่มจาก 2.1) ปัญโจลมะมวด 2.2) เฮาปลิง และ 2.3) กัจปกา ซาปดาร์ รวมทั้งสิ้น 10 ท่ารำ มะมวดจะใช้อวัยวะทุกส่วนของร่างกายในการร่ายรำ แม้เป็นการร่ายรำแบบชาวบ้านอีสานได้ดั้งเดิมที่ไม่มีแบบแผนตายตัว รำอย่างอิสระ แต่ทุกท่ารำล้วนมีหน้าที่และความหมายเป็นสำคัญ มีเรื่องของอารมณ์ที่มะมวดแสดงออกมาผ่านกิริยาท่าทาง มีการใช้พื้นที่ในการร่ายรำ การแต่งกายของมะมวด จะแต่งกายแบบชาวเขมรพื้นบ้านสุรินทร์ การแต่งกายแบบผู้ชาย จะสวมเสื้อคอกลมแขนสั้น นุ่งโสร่ง ภาษาเขมรเรียกว่า “โสร่งเปราะฮ์” หรือ “โสร่งเปราะฮ์” มัดเอวและโพกศีรษะด้วยผ้าขาวม้า ภาษาเขมรเรียกว่า “สไบเปราะฮ์” การแต่งกายแบบผู้หญิง จะสวมเสื้อคอกลมแขนกระบอก หรือนุ่งกระโจมอก พาดผ้าสไบ ภาษาเขมรเรียกว่า “ฉะนูดเล็ก” นุ่งผ้าซิ่น ภาษาเขมรเรียกว่า “โสร่งเซรีย” หรือ “โสร่งเซรีย” มีการผสมผสานเครื่องดนตรีที่ใช้บรรเลงประกอบการรักษา ได้แก่ เครื่องดนตรีไทยแบบหลวง คือ วงดนตรีปี่พาทย์เครื่องห้า เครื่องดนตรีพื้นบ้านอีสานใต้ของชาวเขมรสุรินทร์ คือ วงดนตรีกันตรึม และเครื่องดนตรีพื้นบ้านอีสาน

¹หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชานาฏศิลป์ไทย คณะศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

¹Dance Department, Fine and Applied Faculty, Chulalongkorn University

*ผู้นิพนธ์ประสานงาน E-mail: pimwall.dd@gmail.com

คือ แคน ผลการวิจัยดังกล่าว ทำให้ผู้วิจัยค้นพบว่า พิธีกรรมบุญโงลมะมั่วด คือ นาฏกรรมพิธีกรรม เป็นการวิจัยที่ค้นพบองค์ความรู้ใหม่เกี่ยวกับนาฏกรรมและเป็นการช่วยส่งเสริม อนุรักษ์ พัฒนา พิธีกรรมบุญโงลมะมั่วด จังหวัดสุรินทร์ อันเป็นมรดกทางภูมิปัญญาของบรรพบุรุษ ให้เยาวชนรุ่นใหม่ ได้ตระหนักถึงคุณค่าความสำคัญและดำรงอยู่คู่กับสังคมไทยต่อไปในอนาคต

คำสำคัญ: นาฏกรรมในพิธีกรรม พิธีกรรมบุญโงลมะมั่วด

ABSTRACT

The purpose of the research was to study the drama in Panjol Mamuad Ritual Performance of Surin Province, using qualitative research methods, study information from documents, related study, sample interview, direct observation, and participation in Panjol Mamuad Ritual Performance. The tools for study were Record form of In-depth interview, Record form of Direct observation, Recording device of still images, animations, and audio record. bringing the data to arrange in descriptive, analyzed, and present in thesis form. The study found that there are two types of drama : 1) Stories of Ritual Performance can be divided into 2 stages as follows: Stage 1 The steps of preparing the work starts from 1.1) Bol. 1.2) San Kamoj. 1.3) Prepare Sacrificial Offerings and Set the place for Ritual Performance. 1.4) Prepare the musical instruments for play. And 1.5) Place Sacrificial Offerings and the musical instruments at the place for Ritual Performance. Stage 2 The process of patient treatment started from 2.1) Pay respect ritual to Music Teacher. 2.2) Pay respect to songwriter. 2.3) Pay respect ritual to Mamuad Teacher. 2.4) Pay respect to Mamuad. 2.5) Panjol Mamaud. 2.6) Hauplueng. And 2.7) Kajpaka Sapadan, total of 12 events. 2) Dance of Mamuad appearing in Stage 2 The process of patient treatment started from 2.1) Panjol Mamuad. 2.2) Hauplueng. And 2.3) Kajpaka Sapadan, total of 10 postures. Mamuad Dance using every part of the body to perform. Although it was traditional southern northeast villagers, no pattern, in free styles of dance skill, but every manner having duty and meaning. During the dance, Mamuad obviously showed the emotions. Mamuad used the space to move the dance position to various points. Mamuad's Dressing Style was in Surin Khmer folk style : Men's Dressing Style was short sleeve round neck shirts, Sarong : in Khmer was called "Sarong Proh" or "Hole Proh" tied in the waist and turbaned the head with a loincloth, in Khmer was called "Sabai Proh", Women's Dressing Style was cylinder-sleeve round neck shirts, or skirt to cover the breasts, placed Sabai upon the shoulders, in Khmer was called "Shaund Lerk", wearing "Pa Sin" (women's Sarong) or dressed in Sarong, in Khmer : "Hole Serei" or "Sarong Serei". Musical instruments for treatment such as royal Thai musical instruments, five kinds of musical instruments,

southern northeast of the Surin Khmer People: Kun Trum musical band, and folk northeast musical instruments, Kan. The result of study made the researchers find that Panjol Mamud Ritual Performance is Drama ritual Performance that is a discovery of new knowledge of Drama, to support, conserve, and develop Panjol Mamud Ritual Performance in Surin Province, Intangible Cultural Heritage of ancestors, to make new generations aware of the value and maintain for Thai Society in the future.

Keywords: Indicators, High Performance Teamwork

บทนำ

พิธีกรรมการรักษาโรคภัยไข้เจ็บ เป็นพิธีกรรมความเชื่อที่มีเรื่องของสิ่งลี้ลับเหนือธรรมชาติเข้ามาเกี่ยวข้อง คนสมัยก่อนเชื่อว่าสิ่งลี้ลับเหนือธรรมชาติ คือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ผู้ทรงอิทธิฤทธิ์ ทรงพลังอำนาจ เป็นผู้รู้ ผู้สร้างและสามารถช่วยเหลือมนุษย์โลกให้รอดพ้นจากภัยอันตรายต่าง ๆ ได้ ด้วยเหตุนี้ เมื่อมีผู้เจ็บไข้ได้ป่วยและไม่ทราบสาเหตุ จึงมีการจัดพิธีกรรมรักษาขึ้น โดยมี “ร่างทรง” ผู้ที่สามารถติดต่อสื่อสารกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์และอัญเชิญให้เข้ามาสิงสถิตในร่างกายเพื่อทำนายสาเหตุของอาการเจ็บไข้ได้ป่วยและทำการรักษาผู้ป่วย ด้วยความศรัทธาที่มีต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ภายในพิธีกรรมจึงไม่ได้มีเพียงแค่เครื่องเซ่นไหว้บูชา แต่ยังมีการบรรเลงดนตรีประกอบพิธีกรรม การรำย่ำ การเต้น การร้อง เพื่อเป็นการบูชาและแสดงความเคารพนับถือ มนุษย์เรารู้จักการรำย่ำมาแต่ยุคดึกดำบรรพ์ สมัยยังเป็นชนเผ่าเร่ร่อน ปรากฏให้เห็นจากแหล่งภาพเขียนสีต่าง ๆ อาจเกิดจากความตืออกดีใจ เสร้าโศกหรืออ่อนวอนสิ่งที่คิดว่ามีอำนาจเหนือกว่า เดิมการร้องเล่นเต้นรำเหล่านี้ มิได้ทำเพื่อความสนุกสนาน แต่กระทำในโอกาสเมื่อชีวิตประสบภาวะวิกฤต ที่พวกเขาไม่รู้สาเหตุและไม่เข้าใจธรรมชาติ ได้ดีพอ เช่น เกิดภัยธรรมชาติ การป่วยไข้หรือความตาย เป็นต้น (กลิ่น คงเหมือนเพชร, 2555)

พิธีกรรมปฎิบัติของมะมวด เป็นพิธีกรรมความเชื่อของคนกลุ่มชาติพันธุ์เขมรถิ่นไทยในจังหวัดสุรินทร์ เพื่อรักษาอาการเจ็บไข้ได้ป่วยของผู้ป่วย โดยมีมะมวดเป็นผู้ประกอบพิธีกรรม คำว่า ปฎิบัติ แปลว่า “เข้าทรง” มะมวด แปลว่า “แม่มด” ปฎิบัติของมะมวด จึงหมายถึง “การเข้าทรงของแม่มด” ความหมายของคำว่า “แม่มด” หมายถึง หญิงหมอผี, หญิงที่ใช้อำนาจเวทมนตร์บงคับภูตผีให้ช่วยทำอะไรบางอย่างที่ผิดปรกติธรรมดาได้, หญิงที่ทรงเจ้าเข้าผี (พจนานุกรมราชบัณฑิตยสถาน ฉบับราชบัณฑิตยสถาน, 2542) หรือที่เรียกว่า “ร่างทรง” ทำให้หลาย ๆ คนเข้าใจว่า มะมวดต้องเป็นผู้หญิงเท่านั้นและเกิดข้อสงสัยว่าเพราะเหตุใดจึงมีมะมวดที่เป็นผู้ชาย เดิมคำว่า “มะมวด” คือคำว่า “โมมอด” แปลว่า “มาหมด” คนเขมรสมัยโบราณจะเรียกร่างทรงว่าโมมอด เนื่องจากร่างทรงจะอัญเชิญครูประจำตัว ดวงวิญญาณบรรพบุรุษ สิ่งศักดิ์สิทธิ์มากมายให้เข้ามาสิงสถิตในร่างกาย อีกทั้งผู้ที่เป็นร่างทรง คือ ผู้ที่ถูกเลือกโดยสิ่งศักดิ์สิทธิ์ให้เป็นสื่อกลาง สามารถอัญเชิญให้เข้ามาสิงสถิตในร่างกายเพื่อติดต่อสื่อสารกับมนุษย์และทำการรักษาผู้ป่วย ดังนั้น จึงเป็นสาเหตุที่ว่ามะมวดสามารถเป็นผู้หญิงหรือผู้ชายก็ได้ รัชต์ บุตรดาบด. (2562, 20 กุมภาพันธ์) พิธีกรรมปฎิบัติของมะมวด มีมาแต่บรรพกาล ไม่สามารถระบุได้ว่าเกิดขึ้นเมื่อใด กล่าวได้แต่เพียงว่าเป็นพิธีกรรมที่ปฏิบัติสืบทอดกันมาอย่างช้านาน และเป็นพิธีกรรมอันศักดิ์สิทธิ์ เนื่องจากการพึ่งพาพลังอำนาจของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในการรักษาผู้ป่วย

(วีระ สุขแสง, 2550) มูลเหตุของการเกิดพิธีกรรม มาจากความเชื่อในเรื่องของสิ่งลี้ลับเหนือธรรมชาติ เช่น เทพเทวา ครูประจำตัว หรือ ครูกำเนิด ภาษาเขมรเรียกว่า “กรูกะเนิด” ดวงวิญญาณบรรพบุรุษ ภาษาเขมรเรียกว่า “จันจันว่ง” เจ้าที่ เจ้าทาง ภูตผีต่าง ๆ ความเชื่อในเรื่องไสยศาสตร์ เวทมนตร์ คาถา คุณไสย เมื่อผู้ป่วยมีอาการเจ็บไข้ได้ป่วยโดยไม่ทราบสาเหตุ จึงเชื่อว่าเป็นเหตุจากความเชื่อเหล่านั้นเป็นผู้กระทำ แต่เพื่อหาสาเหตุที่แท้จริงและวิธีการรักษาผู้ป่วย จึงมีการจัดพิธีกรรมปญฺโฆลมะมัตตขึ้น โดยมีมะมัตตจะอัญเชิญสิ่งศักดิ์สิทธิ์เข้ามาสิงสถิตในร่าง ทำนายสาเหตุของอาการเจ็บไข้ได้ป่วยว่าเกิดขึ้นจากอะไรและมีวิธีการรักษาอย่างไร ยกตัวอย่าง สาเหตุของอาการเจ็บไข้ได้ป่วยจากการทำนายผู้ป่วยไปพูดจาบลบหลู่ ดูหมิ่นเจ้าที่เจ้าทาง จะตั้งใจหรือไม่ตั้งใจ ก็ทำให้เจ้าที่เจ้าทางโกรธ จึงทำให้ผู้ป่วยมีอาการน้ำลายฟูมปาก พูดไม่ชัด ปากเปื่อย วิธีการรักษา คือ ทำการขอขมาลาโทษ ด้วยการแต่งขัน 4 กรวย 5 ไข่ดิบ 1 ฟอง เป (สถานที่รวมสิ่งชั่วร้าย เพื่อให้มะมัตตกำจัดทิ้ง) 1 คู่ และทำนายอาการเจ็บไข้ได้ป่วยด้วยไข่ดิบอีกครั้งเพื่อยืนยันการทำนาย เมื่อปอกไข่จะเห็นเป็นเส้นยาว สีดำในไข่แดง แสดงว่าผู้ป่วยได้ไปกระทำเรื่องที่ไม่ดีจริง จำเริญ คงทน. (2562, 21 กุมภาพันธ์) หลังจากที่ผู้ป่วยได้รับการรักษาจากมะมัตตตามขั้นตอนของพิธีกรรมปญฺโฆลมะมัตต บางรายอาการที่เป็นอยู่ก็จะค่อย ๆ ดีขึ้น บางรายก็หายทันทีหลังจากที่พิธีกรรมเสร็จสิ้น

ภาพที่ 1 กาบเป หรือ ฟันเป เป คือ สถานที่รวมสิ่งชั่วร้ายที่เข้ามาทำร้ายผู้ป่วย หลังจากที่มีมะมัตตใช้ไข่ดิบดูเอาสิ่งไม่ดีออกจากผู้ป่วย ก็จะนำไปไว้ในเปและทำการฟันเปทิ้ง (ที่มา : ผู้วิจัย)

พิธีกรรมปญฺโฆลมะมัตตมิได้เป็นเพียงพิธีกรรมเพื่อรักษาอาการเจ็บไข้ได้ป่วย แต่ยังสามารถควบคุมพฤติกรรมของบุคคล ครอบครัวและชุมชนให้รู้จักประพฤติปฏิบัติตนเป็นคนดี อยู่ในศีลธรรม อันนำมาซึ่งความสุข หากปฏิบัติตนไม่ถูกต้อง ชีวิตก็จะพบเจอแต่ความทุกข์ทรมาน เป็นสิ่งที่ไม่มีความปรารถนา จากความเกรงกลัวกลายเป็นการให้เกียรติและเคารพซึ่งกันและกัน อีกทั้งยังเป็นการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ครอบครัวและชุมชนให้เหนียวแน่น ยโสธรา ศิริภาพระภากร (2562, 22 กรกฎาคม) พิธีกรรมทำให้เกิดความปรองดอง สมัคสมานสามัคคี ลูกหลานได้รู้จักกับบรรพบุรุษที่ล่วงลับไป การพบปะสนทนาร่วมกัน การมาร่วมเป็นกำลังใจให้กับผู้ป่วย เพื่อให้ผู้ป่วยเกิดขวัญกำลังใจ

และหายจากอาการเจ็บไข้ได้ป่วยได้เร็วยิ่งขึ้น พิธีกรรมปัญโญลมะมีวัดจึงมีคุณค่าและความสำคัญต่อสังคมเป็นอย่างมาก เป็นส่วนช่วยให้สังคมมีความเป็นระเบียบ ผู้คนเกิดความเข้าใจและให้เกียรติซึ่งกันและกัน ฉัตรเอก หล้าล้ำ. (2562, 21 พฤศจิกายน) แต่เนื่องจากสังคมบ้านเมืองในปัจจุบัน มีความเจริญก้าวหน้าตลอดเวลา ทั้งทางด้านเทคโนโลยี วิทยาศาสตร์ วิทยาการต่าง ๆ ที่ล้ำสมัย อีกทั้งการหลั่งไหลเข้ามาของวัฒนธรรมต่างถิ่นที่หลากหลาย มีสิ่งที่น่าสนใจ น่าเรียนรู้ใหม่ ๆ เกิดขึ้นมากมาย ทำให้ค่านิยม ความคิด ความชอบ จิตสำนึกของคนในสังคมสมัยใหม่เปลี่ยนแปลงไป เยาวชนรุ่นใหม่ขาดการปลูกฝังในเรื่องของการมองถึงคุณค่าและความสำคัญของพิธีกรรมความเชื่อ พิธีกรรมปัญโญลมะมีวัดจึงถูกมองข้าม อีกทั้งยังถูกกล่าวหาว่าเป็นพิธีกรรมที่หลอกลวงประชาชนให้หลงเชื่อ งามายไร้สาระ ไม่มีเหตุผล ไม่เหมาะสมกับสังคมสมัยใหม่ (ปิ่น ดีสม, 2523) ทำให้พิธีกรรมปัญโญลมะมีวัดดำรงอยู่กับสังคมด้วยความยากลำบากและอาจเสื่อมสูญไป หากไม่มีการอนุรักษ์และพัฒนาอย่างต่อเนื่องเพื่อให้เท่าทันกระแสสังคม

ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงได้ทำการค้นคว้าประเด็นสำคัญในพิธีกรรมปัญโญลมะมีวัด จังหวัดสุรินทร์ ที่ยังไม่มีผู้ใดค้นพบและจากการศึกษาเบื้องต้นพบว่า พิธีกรรมปัญโญลมะมีวัด มีนาฏกรรมปรากฏอยู่ 2 ลักษณะ คือ 1. เรื่องราวในพิธีกรรม โดยเริ่มจาก ช่วงที่ 1 ขั้นตอนการจัดเตรียมงาน ไปจนถึง ช่วงที่ 2 ขั้นตอนการรักษาผู้ป่วย 2. การร่ายรำประกอบของมะมีวัด ปรากฏในช่วงที่ 2 ขั้นตอนการรักษาผู้ป่วย โดยมีมะมีวัดเป็นตัวเชื่อมทั้งสองอย่างเข้าด้วยกันและไม่สามารถแยกพิธีกรรมกับนาฏกรรมออกจากกันได้ เพื่อยืนยันผลการศึกษาดังกล่าว ผู้วิจัยจึงได้ทำการวิจัย เรื่อง นาฏกรรมในพิธีกรรมปัญโญลมะมีวัด จังหวัดสุรินทร์ โดยการวิจัยครั้งนี้ เป็นการพัฒนาต่อยอดจากองค์ความรู้เดิมเกี่ยวกับพิธีกรรมปัญโญลมะมีวัด จังหวัดสุรินทร์ ให้มีความน่าสนใจและเป็นประโยชน์ต่อสังคมทางด้านการศึกษา โดยเฉพาะในระดับอุดมศึกษา กลุ่มนิสิต นักศึกษา คณาจารย์ บุคลากรทางด้านการศิลปะการแสดง ได้เรียนรู้และเข้าใจความหมายของคำว่า “นาฏกรรม” มากยิ่งขึ้น สู่แนวทางการพัฒนาพิธีกรรมปัญโญลมะมีวัดรวมไปถึงพิธีกรรมความเชื่ออื่น ๆ ให้คงอยู่ เพื่อประชาชนและเยาวชนรุ่นใหม่ได้ตระหนักถึงคุณค่าความสำคัญของวิถีแห่งภูมิปัญญาอันดีงาม ที่บรรพบุรุษได้สั่งสม สืบทอดกันมาแต่บรรพกาล เป็นการช่วยส่งเสริม อนุรักษ์และพัฒนาให้คงอยู่คู่กับสังคมไทยสืบไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

เพื่อศึกษานาฏกรรมในพิธีกรรมปัญโญลมะมีวัด จังหวัดสุรินทร์

วิธีดำเนินการวิจัย

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยในครั้งนี้ ได้แก่ 1) กลุ่มมะมีวัดที่ประกอบพิธีกรรมปัญโญลมะมีวัด จังหวัดสุรินทร์ จำนวน 4 คน 2) กลุ่มนักดนตรีที่บรรเลงเพลงประกอบพิธีกรรมปัญโญลมะมีวัด จังหวัดสุรินทร์ จำนวน 4 คน 3) กลุ่มผู้เข้าร่วมพิธีกรรมปัญโญลมะมีวัด จังหวัดสุรินทร์ จำนวน 6 คน และ 4) กลุ่มนักวิชาการทางด้านศิลปวัฒนธรรมจังหวัดสุรินทร์ จำนวน 2 คน โดยใช้วิธีการเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง เนื่องจากการสำรวจพื้นที่และประชากร พบว่า ในเขตพื้นที่อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ มีการจัดพิธีกรรมปัญโญลมะมีวัดเพื่อรักษาอาการเจ็บไข้ได้ป่วยของผู้ป่วยมากที่สุด เพราะมีคนกลุ่มชาติพันธุ์เขมรออาศัยอยู่เป็นจำนวนมาก โดยรวมถึงผู้มีความรู้ เป็นที่ยอมรับและ

มีประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรมปัญญาโหลมะมัวด แต่ด้วยระยะเวลาไม่เพียงพอต่อการวิจัย ดังนั้น ผู้วิจัยจึงกำหนดเกณฑ์ในการคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง เป็นผู้ที่สามารถให้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่องานวิจัย อันเป็นแหล่งข้อมูลที่เป็นตัวบุคคล ผู้มีความรู้ เป็นที่ยอมรับและมีประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรมปัญญาโหลมะมัวด จังหวัดสุรินทร์

เครื่องมือที่ผู้วิจัยใช้ในการวิจัย มีดังนี้ แบบบันทึกการสัมภาษณ์เชิงลึก แบบบันทึกการสังเกตโดยตรง และ อุปกรณ์บันทึกภาพนิ่ง ภาพเคลื่อนไหว และบันทึกเสียง

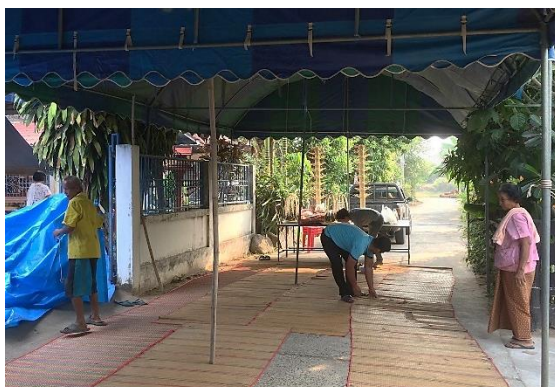
ผู้วิจัยได้ทำการเก็บรวบรวมข้อมูล ดังนี้ วิเคราะห์เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง อันเป็นแหล่งข้อมูลที่เป็นสถาบัน สถานที่และอินเทอร์เน็ต ข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึกต่อกลุ่มตัวอย่าง อันเป็นแหล่งข้อมูลที่เป็นบุคคล และ ข้อมูลจากการสังเกตโดยตรง อันเป็นแหล่งข้อมูลที่เป็นเหตุการณ์ คือ พิธีกรรมปัญญาโหลมะมัวด นำข้อมูลที่ได้จากการเก็บรวบรวมมาเรียบเรียงข้อมูลเชิงพรรณนา วิเคราะห์และนำเสนอในรูปแบบวิทยานิพนธ์

ผลการวิจัย

จากการศึกษา นาฏกรรมในพิธีกรรมปัญญาโหลมะมัวด จังหวัดสุรินทร์ พบว่า พิธีกรรมปัญญาโหลมะมัวด มีนาฏกรรมปรากฏอยู่ 2 ลักษณะ คือ 1) เรื่องราวในพิธีกรรม และ 2) การร่ายรำประกอบของมะมัวด

1. เรื่องราวในพิธีกรรม สามารถแบ่งออกเป็น 2 ช่วง ดังนี้

ช่วงที่ 1 ขั้นตอนการจัดเตรียมงาน เริ่มจาก 1.1) โบล คือ มะมัวดจะทำการทำนายหาสาเหตุของอาการเจ็บไข้ได้ป่วย วิธีการรักษาในเบื้องต้นและดูฤกษ์ยามในการจัดพิธีกรรมให้กับผู้ป่วย 1.2) แชนหม้อจ คือ ผู้ป่วยและญาติของผู้ป่วยทำการเซ่นไหว้ บอกกล่าวดวงวิญญาณบรรพบุรุษเจ้าที่ เจ้าทางและขออนุญาตใช้พื้นที่เพื่อจัดพิธีกรรม 1.3) จัดเตรียมเครื่องเซ่นไหว้บูชาที่จำเป็นในพิธีกรรมและจัดตั้งปะรำพิธีเพื่อใช้เป็นสถานที่ประกอบพิธีกรรม 1.4) จัดเตรียมเครื่องดนตรีที่ใช้บรรเลงประกอบการรักษาผู้ป่วย และ 1.5) จัดวางเครื่องเซ่นไหว้บูชาและเครื่องดนตรีภายในปะรำพิธี

ภาพที่ 2 ขั้นตอนการจัดเตรียมงานเป็นการจัดเตรียมปะรำพิธี เครื่องเซ่นไหว้บูชา โดยความร่วมมือจากเพื่อนบ้านของผู้ป่วย
(ที่มา : ผู้วิจัย)

ช่วงที่ 2 ขั้นตอนการรักษาผู้ป่วย เริ่มจาก 2.1) ยกครูดนตรี ผู้ป่วยถวญเครื่องบูชาครูหรือยกครูให้กับนักดนตรี 2.2) ไหว้ครูเพลง หัวหน้านักดนตรีหรือนักดนตรีอาวุโสนำไหว้และพรมน้ำมนต์ให้กับนักดนตรี เครื่องดนตรี ร่วมบรรเลงเพลงโหมโรงถวญครูเพลง เป็นการเอาฤกษ์เอาชัยและบรรเลงเพลงประกอบการรักษาผู้ป่วย 2.3) ยกครูมะมีวด ผู้ป่วยถวญเครื่องบูชาครูหรือยกครูให้กับมะมีวดเพื่อรับการรักษา 2.4) ไหว้ครูมะมีวด มะมีวดปะจිරอังก่อให้กับผู้ป่วยเพื่อให้การรักษาเป็นไปได้อย่างขึ้น จากนั้นถวญเครื่องเช่นไหว้บูชาให้กับสิ่งศักดิ์สิทธิ์และไหว้ครูมะมีวด ทำความเคารพครู นักดนตรี ประติ้วลและผู้ร่วมพิธี 2.5) ปัญโกลมะมีวด คือ มะมีวดเข้าทรงเพื่อรักษาผู้ป่วย โดยการอัญเชิญ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่าง ๆ เข้ามาสิงสถิตในร่าง จากนั้นแต่งกายตามความต้องการของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ญาติผู้ป่วยปะจिरอังก่อให้กับผู้ป่วยเพื่อป้องกันไม่ให้สิ่งชั่วร้ายเข้ามาใกล้กาย มะมีวดเบิกโรง คุมโรงหรือ เหยียบโรง เพื่อถวญเครื่องเช่นไหว้บูชาให้กับสิ่งศักดิ์สิทธิ์และป้องกันไม่ให้สิ่งชั่วร้ายเข้ามาในปะรำพิธี ญาติผู้ป่วยผูกแขนให้กับมะมีวดเพื่อแสดงความยินดีและเป็นการขอบคุณ มะมีวดทำการเลี๊ยะเพื่อนำเอาสิ่งไม่ดีออกไปจากตัวผู้ป่วยและกาบเป (ฟันเป) เพื่อกำจัดสิ่งชั่วร้าย ผู้ป่วยหรือญาติผู้ป่วยเข้าทรงเพื่ออัญเชิญครูประจำตัวมาพบปะลูกหลานหรือบอกสาเหตุและวิธีการรักษาผู้ป่วยเพิ่มเติม มะมีวดพบปะสังสรรค์กับลูกหลาน กินเครื่องเช่นไหว้ สนทนา ร่ายรำ ร้องเพลงด้วยความสนุกสนาน จำลองอาชีพของดวงวิญญาณบรรพบุรุษของผู้ป่วยเมื่อครั้งยังมีชีวิต รักษาผู้ป่วยด้วยวิธีการต่าง ๆ ตามความสามารถของสิ่งศักดิ์สิทธิ์และมอบขวัญผู้ป่วยให้กับญาติผู้ป่วย 2.6) เฮาปลิง คือ มะมีวดเรียกขวัญให้เข้ามาสู่กายผู้ป่วย เรียกขวัญผู้ป่วยให้เข้ามาในบายปลิง (ขันรับขวัญของผู้ป่วย) และทำการเสี่ยงทายหาผู้ที่เหมาะสมจะดูแลขวัญของผู้ป่วย มะมีวดทำนายอาการของผู้ป่วยด้วยไขว้ขวัญว่าอาการที่เป็นอยู่จะดีขึ้นช้าเร็วอย่างไร และ 2.7) กัจปกา ซาปดาร์ คือ มะมีวดอำลาสักดิ์สิทธิ์ เครื่องเช่นไหว้บูชาและร่ายรำแห่รอบประติ้วลเพื่ออำลาสักดิ์สิทธิ์ มะมีวดเด็ดหักข้าวของในประติ้วล ตัดพาดาน แสดงความเคารพครู นักดนตรีและผู้คนในปะรำพิธี เป็นอันเสร็จสิ้นพิธีกรรม

ภาพที่ 3 ขั้นตอนการรักษาผู้ป่วยมะมีวดจะทำการรักษาผู้ป่วยด้วยวิธีที่ต่างกัน เนื่องจากอาการของผู้ป่วยแต่ละคนไม่เหมือนกัน
(ที่มา : ผู้วิจัย)

2. การร่ายรำประกอบของมะมืวด ปรากฏในช่วงที่ 2 ขั้นตอนการรักษาศูบ่วย เริ่มจาก

2.1 ปัญโงมะมืวด

ท่าที่ 1 ท่าเข้าทรง เป็นการอัญเชิญลิ่งศักดิ์สิทธิ์ให้เข้ามาลิ่งสถิตในร่างเพื่อรักษาศูบ่วย นิ่งอยู่ตำแหน่งของมะมืวด ด้านหน้าภายในปะรำพิธี ด้วยท่าพับเพียบหันหน้าไปหาเครื่องเซ่นไหว้บูชา (ทิศตะวันออก) ด้วยอาการสงบนิ่ง แววดาและลิ่งหน้ามุ่นตั้งใจ มือทั้งสองข้างถือดอก (ขันโตกสำหรับเข้าทรงของมะมืวด) ระดับอก สายตาเพ่งไปที่เปลวไฟเทียนที่อยู่ในดอกและหลับตาลง ศีรษะก้มลงเล็กน้อย มือทั้งสองข้างยกดอกขึ้นระดับศีรษะ หมุนดอกไปทางซ้ายและขวา วนดอกเป็นลักษณะวงกลม เอียงศีรษะไปทางซ้ายและขวา หน้าและหลัง ลำตัวเอนไปทางซ้ายและขวา โนมตัวไปด้านหน้าและหลัง เป็นท่าเคลื่อนไหวร่างกายระดับเข้าไปเร็วและสามารถบอกได้ว่าลิ่งศักดิ์สิทธิ์เข้ามาลิ่งสถิตในร่างของมะมืวด คือ มะมืวดจะมีอาการลิ่งทั้งตัวและแรงขึ้น วางดอกลงบนพื้นและหมุนดอก ท่าเข้าทรงของมะมืวดในแต่ละครั้งไม่ค่อยแตกต่างกันมากนัก หากลิ่งศักดิ์สิทธิ์เข้ามาแบบปกติ แต่หากมาด้วยความโกรธหรือไม่พอใจ ท่าเข้าทรงก็จะรุนแรง ดุดัน บางครั้งถึงขั้นกัดกินเปลวไฟเทียน หรือบางครั้งถึงขั้นโยนดอกทิ้งจนข้าวของที่อยู่ในดอกกระจัดกระจาย

ท่าที่ 2 ท่าบวงสรวงถวายเครื่องเซ่นไหว้บูชา เป็นการถวายเครื่องเซ่นไหว้บูชาให้กับลิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่มาร่วมรักษาศูบ่วยในช่วงเบิกโรง ยืนอยู่ตำแหน่งของมะมืวด รำหันหน้าไปหาเครื่องเซ่นไหว้บูชาเป็นส่วนใหญ่และรำหันหน้าไปหาผู้คนในปะรำพิธี (ทิศเหนือ ทิศใต้ และทิศตะวันตก) เป็นส่วนน้อย ด้วยความสวยงาม แววดาและลิ่งหน้ามุ่นตั้งใจ มองไปที่เครื่องเซ่นไหว้บูชาและบริเวณรอบ ๆ ศีรษะเอียงไปทางซ้าย ด้านที่มือซ้ายตั้งวงและศีรษะเอียงไปทางขวา ด้านที่มือขวาตั้งวง มือทั้งสองข้างอยู่ระดับอก ในขณะที่มือซ้ายตั้งวง มือขวาจะจีบหางเข้าหาลำตัวและในขณะที่มือซ้ายจีบหางเข้าหาลำตัว มือขวาจะตั้งวง ลำตัวเอนไปทางซ้ายด้านที่มือซ้ายตั้งวงและลำตัวเอนไปทางขวาด้านที่มือขวาวางวง ก้มตัวเล็กน้อย (ลักษณะของลิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่มีอายุ) เท้าก้าวซ้ายและขวามีการย่อเียดในขณะก้าวเท้าและมีการไขว้เท้าซ้ายและขวา เป็นท่าเคลื่อนไหวร่างกายระดับเข้า มีความอ่อนช้อย สวยงาม

ท่าที่ 3 ท่าป้องกันลิ่งชั่วร้าย เป็นการป้องกันไม่ให้ลิ่งชั่วร้ายเข้ามาในปะรำพิธี ทุกทิศในช่วงเบิกโรง ยืนอยู่ตำแหน่งของมะมืวด รำหันหน้าไปหาเครื่องเซ่นไหว้บูชาเป็นส่วนใหญ่และรำหันหน้าไปหาผู้คนในปะรำพิธีเป็นส่วนน้อย ด้วยความสง่างาม น่าเกรงขาม แววดาและลิ่งหน้าเคร่งครึม มือถือดาบ (อาวุธประจำตัวของมะมืวด) มองไปที่ดาบและกวาดสายตาไปรอบ ๆ บริเวณที่จะทำการป้องกันลิ่งชั่วร้าย ศีรษะเอียงไปทางซ้ายและขวา ก้มและเงยหน้า หันตัว 4 ทิศ (หันตัวตามเข็มนาฬิกา) มือซ้ายถือดาบ มือขวากวักปอดดาบ (อยู่ที่ความถนัดในการใช้มือถืออุปกรณ์ของมะมืวด) แกว่งดาบและปอดดาบไปทางซ้ายและขวา หน้าและหลัง ควงดาบโดยใช้ข้อมือม้วนเป็นลักษณะวงกลม ลำตัวเอนไปทางซ้ายและขวา ก้มตัวเล็กน้อย (ลักษณะของลิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่มีอายุ) เท้าก้าวซ้ายและขวามีการย่อเียดในขณะก้าวเท้าและมีการย่อเท้าซ้ายและขวา เป็นท่าเคลื่อนไหวร่างกายระดับเข้า มีความสง่างาม น่าเกรงขาม

ท่าที่ 4 ท่ากาปเปหรือฟั้นเป (กำจัดลิ่งชั่วร้าย) เป็นการขับไล่และกำจัดลิ่งชั่วร้ายให้ออกไปจากศูบ่วยและปะรำพิธี ยืนอยู่ตำแหน่งของมะมืวด รำหันหน้าไปหาเครื่องเซ่นไหว้บูชาและ

เดินรำมาที่ตำแหน่งของผู้ป่วย ตรงกลางภายในประรำพิธี รำหันหน้าไปหาผู้ป่วยและเดินร่ำอ้อมผู้ป่วย ออกไปนอกประรำพิธีเพื่อไปที่ตำแหน่งของเป (ทิศตะวันออก) เดินร่ำรอบเป 3 รอบ (วนตามเข็มนาฬิกา) ฟันเปทิ้งและนำไปทิ้งให้ห่างจากประรำพิธี จากนั้นเดินร่ำกลับเข้ามาในตำแหน่งของมะมั่ววด ด้วยความสุขุม แววดาและสีหน้าเคร่งครึม มือถือดาบ สายตาพุ่งไปที่ผู้ป่วย กวาดสายตาไปรอบ ๆ ภายผู้ป่วยและประรำพิธี ศีรษะก้มและเงย เอียงไปทางซ้ายและขวา มือข้างซ้ายถือดาบ แกว่งและวาดดาบไปทางซ้ายและขวา หน้าและหลัง ควงดาบโดยใช้ข้อมือม้วนเป็นลักษณะวงกลม มือขวาจับหางย และตั้งวง ระเบิดอก ลำตัวเอนไปทางซ้ายและขวา เท้าก้าวซ้ายและขวา มีการย่อเียดในขณะก้าวเท้า เดินและหยุดบ้างเป็นบางครั้ง มีการใช้เท้าก้าวตะ ก้าวซ้ายตะขวา ก้าวขวาตะซ้าย เป็นท่าเคลื่อนไหว ร่างกายระดับปานกลางไปเร็ว มีความดุคั่น ทะมัดทะแมง น่ากลัว

ท่าที่ 5 ท่าสนุกสนาน เป็นการร่ายรำสนุกสนาน ผ่อนคลายจากการรักษาผู้ป่วย ยืนอยู่ตำแหน่งของมะมั่ววด รำหันหน้าไปหาผู้คนในประรำพิธีเป็นส่วนใหญ่ ด้วยความสนุกสนาน แววดา และสีหน้าสดใส รำเรึง ศีรษะก้มและเงย ศีรษะเอียงไปทางซ้าย ด้านที่มีมือซ้ายตั้งวงและศีรษะเอียงไปทางขวา ด้านที่มีมือขวาตั้งวง มือซ้ายตั้งวงระเบิดอก มือขวาจับหางยส่งหลังและมือซ้ายจับหางยส่งหลัง มือขวาตั้งวงระเบิดอก ลำตัวเอนตัวไปทางซ้าย ด้านที่มีมือซ้ายตั้งวงและลำตัวเอนไปทางขวา ด้านที่มีมือขวาตั้งวง มีการยกไหล่ซ้ายและขวา ขึ้นและลง เท้าก้าวตะ ก้าวซ้ายตะขวา ก้าวขวาตะซ้าย ย่ำเท้าซ้ายและขวา เป็นท่าเคลื่อนไหวร่างกายระดับปานกลางไปเร็ว มีความอ่อนช้อย สวยงาม (การร่ายรำของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่เป็นผู้หญิง) มีความทะมัดทะแมง แข็งแรง (การร่ายรำของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่เป็นผู้ชาย) ในช่วงนี้จะมีการแสดงออกถึงอารมณ์ของมะมั่ววด เช่น เมื่อโกรธหรือไม่พอใจ จะสือออกมาผ่านแววดา ที่แข็งกระด้าง สีหน้าท่าทางที่น่ากลัว เมื่อร้องไห้ แววดา สีหน้าเศร้าหมอง มีการใช้คำพูดประชด ประชันเกี่ยวกับการละเลยหรือมองข้ามความสำคัญของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่คอยดูแลรักษา การทะเลาะเบาะแว้ง ไม่เข้าใจกันของลูกหลานหรือการที่ผู้ป่วยกระทำผิด ซึ่งเป็นสาเหตุให้มีอาการเจ็บไข้ได้ป่วย แต่เมื่อมีการพูดคุย เจริญกัันระหว่างมะมั่ววดกับผู้คนในประรำพิธีเป็นที่เรียบร้อย ก็จะมีการร่ายรำด้วยความสนุกสนานต่อไป

การจำลองอาชีพของดวงวิญญาณบรรพบุรุษของผู้ป่วยเมื่อครั้งยังมีชีวิต เช่น สายตระกูลของผู้ป่วยเป็นควาญช้าง เมื่อมะมั่ววดได้อัญเชิญเข้ามาสิงสถิตในร่าง ก็จะมีการนำเชือก ปะกำช้าง ตะขอช้างมาใช้ในการคล้องช้าง โดยมะมั่ววดเป็นควาญช้าง ตัวแทนคนในพิธีเป็นช้างป่าและไล่คล้องช้าง เป็นการจำลองเรื่องราวเกี่ยวกับการคล้องช้าง เป็นต้น โดยทำการจำลองอยู่ตำแหน่งของมะมั่ววด และตำแหน่งของผู้ป่วย หันหน้าไปหาผู้คนในประรำพิธี ด้วยความสนุกสนาน เพลิดเพลิน แววดาและสีหน้าที่ดูมุ่งมั่นตั้งใจ มีการร่ายรำแบบชาวบ้านและประมื่อประกอบของผู้คนในประรำพิธี ด้วยความสนุกสนาน เพลิดเพลิน

ท่าที่ 7 ท่ารักษาผู้ป่วย เป็นการรำประกอบการรักษาผู้ป่วย ยืนอยู่ตำแหน่งของผู้ป่วย รำหันหน้าไปหาผู้ป่วย ด้วยความสุขุม แววดาและสีหน้าเคร่งครึม ศีรษะก้มลง ศีรษะเอียงไปทางขวาตรงกันข้ามกับมือทั้งสองข้างที่อยู่ด้านซ้ายของลำตัวและศีรษะเอียงไปทางซ้ายตรงกันข้ามกับมือทั้งสองข้างที่อยู่ด้านขวาของลำตัว มือทั้งสองข้างจะอยู่ด้านเดียวกันในระดับเอว มือขวาตั้งวงและมือซ้ายจับหางย วาดมือทั้งสองข้างมาที่ผู้ป่วยและมือขวาจับคว่ำ มือซ้ายตั้งวง จากนั้นมือซ้ายตั้งวงและมือขวาจับหางย วาดมือทั้งสองข้างมาที่ผู้ป่วยและมือซ้ายจับคว่ำ มือขวาตั้งวง หากมือทั้งสองข้าง

อยู่ด้านซ้าย ลำตัวจะเอนไปด้านขวา หากมือทั้งสองข้างอยู่ด้านขวา ลำตัวจะเอนไปด้านซ้าย เท้าก้าวซ้ายและขวา เดินและมีหยุดบ้างเป็นบางครั้ง ย่ำเท้าซ้ายและขวา เป็นท่าเคลื่อนไหวร่างกายระดับเข้าไปปานกลาง ในการรักษาบางครั้งก็จะมีอาการพ่นน้ำมูก พ่นควันบูหรือเป่าคาถาใส่บริเวณที่ผู้ป่วยมีอาการเจ็บไข้ ทั้งนี้ทั้งนั้นขึ้นอยู่กับวิธีการรักษาของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่เข้ามาสิงสถิตในร่างกายของมะมั่ว

2.2 เฮาปลิง ท่าที่ 8 ท่าเฮาปลิง (เรียกขวัญ) เป็นการเรียกขวัญของผู้ป่วยให้เข้ามาในบายปลิงนั่งอยู่ตำแหน่งของมะมั่ว ด้วยท่าพับเพียบหันหน้าไปหาผู้ป่วยและญาติผู้ป่วย ด้วยอาการสงบนิ่ง มือทั้งสองข้างถือบายปลิงระดับอก สายตาพุ่งไปที่บายปลิงและหลับตาลง มือทั้งสองข้างยกบายปลิงขึ้นระดับอกและระดับสายตา หมุนบายปลิงไปทางซ้ายและขวา วนเป็นลักษณะวงกลมขึ้นและลง เอียงศีรษะไปทางซ้ายและขวา ลำตัวเอนไปทางซ้ายและขวา โน้มตัวไปด้านหน้าและหลัง ลืมตาขึ้นและวนบายปลิงเป็นลักษณะวงกลมรอบผู้ป่วยและญาติผู้ป่วย เป็นท่าเคลื่อนไหวร่างกายระดับเข้าเป็นการเสี่ยงทายหาผู้ที่เหมาะสมที่จะดูแลขวัญของผู้ป่วยที่อยู่ในบายปลิง ในขณะเดียวกันผู้ป่วยและญาติผู้ป่วยจะนำมาสไบมารอรองรับบายปลิง หากผู้ใดเหมาะสม มะมั่วจะมอบบายปลิงให้ และผู้นั้นจะโอบรับด้วยผ้าสไบ

ท่าที่ 9 ท่าอามาลิ่งศักดิ์สิทธิ์และเครื่องเซ่นไหว้บูชา เป็นการอามาลิ่งศักดิ์สิทธิ์และเครื่องเซ่นไหว้บูชา ยืนอยู่ตำแหน่งของมะมั่ว รำหันหน้าไปหาเครื่องเซ่นไหว้บูชา ด้วยความสวยงาม แววตาและสีหน้ามุ่งมั่นตั้งใจ มองไปที่เครื่องเซ่นไหว้บูชาและบริเวณรอบ ๆ ศีรษะเอียงไปทางซ้าย ด้านที่มือซ้ายตั้งวง ศีรษะเอียงไปทางขวา ด้านที่มือขวาตั้งวงและศีรษะเอียงไปทางซ้าย ตรงข้ามกับมือขวาที่ตั้งวง ศีรษะเอียงไปทางขวา ตรงข้ามกับมือซ้ายที่ตั้งวง มือซ้ายจับคว่ำและตั้งวงระดับสายตา มือขวาจับคว่ำและตั้งวงระดับอก มือขวาจับคว่ำและตั้งวงระดับสายตา มือซ้ายจับคว่ำและตั้งวงระดับอก จากนั้นมือขวาตั้งวงบนและมือซ้ายตั้งวงล่าง มือซ้ายตั้งวงบนและมือขวาตั้งวงล่าง ลำตัวเอนไปทางซ้าย ด้านที่มือซ้ายตั้งวง ลำตัวเอนไปทางขวา ด้านที่มือขวาตั้งวงและลำตัวเอนตรงข้ามกับมือซ้ายที่ตั้งวง ลำตัวเอนตรงข้ามกับมือขวาที่ตั้งวง เท้าก้าวซ้ายและขวา ย่ำเท้าซ้ายและขวา มีการก้าวแตะ ก้าวซ้ายแตะขวา ก้าวขวาแตะซ้าย เป็นท่าเคลื่อนไหวร่างกายระดับเข้า มีความอ่อนช้อยสวยงาม

2.3 กัจปกา ชาปดาร์ ท่าที่ 10 ท่าแห่รอบประติ้วหรือท่ากัจปกา ชาปดาร์ เป็นการแห่รอบประติ้ว (สถานที่บูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ตั้งอยู่ตรงกลางปะรำพิธี บริเวณตำแหน่งของผู้ป่วย) ก่อนเสร็จสิ้นพิธีกรรม มะมั่วจะถือดาบและเดินรำนำขบวน เริ่มจากตำแหน่งของมะมั่ว เดินร่ายรำมาที่ตำแหน่งของผู้ป่วยและเดินร่ายรำรอบประติ้ว วนขวา 3 รอบ แต่ละรอบ มะมั่วจะทำการเด็ดหักข้าวของที่อยู่ในประติ้วและตัดพาดที่พาดไว้เหนือศีรษะของมะมั่วที่ตำแหน่งของมะมั่ว (พาดาน หรือ ชาปดาร์ คือ สัญลักษณ์ที่บอกถึงการเริ่มและสิ้นสุดพิธีกรรม) ร่ายรำด้วยความสนุกสนาน แววตา สีหน้าท่าทางมีความสุข กวาดสายตาไปรอบ ๆ ปะรำพิธี ศีรษะก้มและเงย เอียงไปทางซ้ายและขวา มือข้างซ้ายถือดาบ แกว่งและวาดดาบไปทางซ้ายและขวา หน้าและหลัง ควงดาบโดยใช้ข้อมือม้วนเป็นลักษณะวงกลม มือขวาจับหางและตั้งวงระดับอก ลำตัวเอนไปทางซ้ายและขวา เท้าก้าวซ้ายและขวา มีการย่อตัวในขณะก้าวเท้า เดินและมีหยุดบ้างเป็นบางครั้ง มีการใช้เท้าก้าวแตะ ก้าวซ้ายแตะขวา ก้าวขวาแตะซ้าย เป็นท่าเคลื่อนไหวร่างกายระดับปานกลางไปเร็ว เมื่อรำแห่ครบทั้ง

3 รอบ ญาติผู้ป่วยจะนำเครื่องเซ่นไหว้บูชาที่มะมั่วดให้ ไปไว้ในบ้านของผู้ป่วยและมะมั่วดก็กลับมาที่ตำแหน่งของมะมั่วด ทำความเคารพครุ้มมะมั่วด นักดนตรี และผู้คนในปะรำพิธี เป็นอันเสร็จสิ้นสุด พิธีกรรมปญฺโฆลมะมั่วด

การแต่งกายของมะมั่วด จะปรากฏในช่วงที่ 2 ขั้นตอนการรักษาผู้ป่วย โดยสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่เข้ามาสิงสถิตในร่างกายของมะมั่วดจะเป็นผู้เลือกสวมใส่เอง ลักษณะการแต่งกายจะเป็นแบบชาวเขมรพื้นบ้านสุรินทร์ที่มีมาแต่โบราณ

ภาพที่ 4 การแต่งกายของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ผู้ชาย มะมั่วดจำลองอาชีพของดวงวิญญาณบรรพบุรุษ
เมื่อครั้งยังมีชีวิต
(ที่มา : ผู้วิจัย)

มะมั่วดจะสวมเสื้อคอกลมแขนสั้น นุ่งผ้าโสร่ง ภาษาเขมรเรียกว่า “โสร่งเปราะฮ์” หรือ “โหลเปราะฮ์” มัดเอว โปกศีระชะ พาดผ้าสไบด้วยผ้าขาวม้า ภาษาเขมรเรียกว่า “สไบเปราะฮ์” บางสิ่งศักดิ์สิทธิ์ก็จะนุ่งโจงกระเบน ทั้งนี้ทั้งนั้น ขึ้นอยู่กับความชอบ ความต้องการ

ภาพที่ 5 การแต่งกายของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ผู้หญิงมะมั่วดบวงสรวงเครื่องเซ่นไหว้บูชาให้กับสิ่งศักดิ์สิทธิ์
ในช่วงเบิกโรง
(ที่มา : ผู้วิจัย)

มะมั่วดจะสวมเสื้อคอกลมแขนกระบอก นุ่งผ้าซิ่น ภาษาเขมรเรียกว่า “โฮลเซรีย” หรือ “โสร่งเซรีย” พาดผ้าสไบ ภาษาเขมรเรียกว่า “ฉะนูดเล็ก” บางสิ่งศักดิ์สิทธิ์ก็จะนุ่งกระโจมอก ทั้งนี้ทั้งนั้น ก็ขึ้นอยู่กับความชอบและความต้องการเช่นเดียวกัน

เสื้อผ้าเครื่องแต่งกายที่จัดเตรียมไว้สำหรับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ มักไม่ค่อยเป็นแบบสำเร็จ แต่จะเป็นแบบที่สามารถนุ่งห่มได้ตามความต้องการ มีสีล้วน ลวดลายที่สวยงามและหลากหลายให้เลือกใส่

เครื่องดนตรีที่ใช้บรรเลงประกอบการรักษา ได้แก่ เครื่องดนตรีไทยแบบหลวง คือ วงดนตรีปี่พาทย์เครื่องห้า เครื่องดนตรีพื้นบ้านอีสานใต้ของชาวเขมรสุรินทร์ คือ วงดนตรีกันตรึม และ เครื่องดนตรีพื้นบ้านอีสาน คือ แคน

ภาพที่ 6 เครื่องดนตรีที่ใช้บรรเลงประกอบการรักษานักดนตรีเตรียมไหว้ครูเพลงก่อนที่จะเริ่มประกอบพิธีรักษาผู้ป่วย
(ที่มา : ผู้วิจัย)

เพลงที่ใช้บรรเลงสำหรับวงดนตรีปี่พาทย์เครื่องห้า ได้แก่ 1) เพลงสาธุการ 2) เพลงตระ 3) เพลงขมิญจัน 4) เพลงกะยอย 5) เพลงกาปเป และ 6) เพลงแห่ เพลงที่ใช้บรรเลงสำหรับวงดนตรีกันตรึม ได้แก่ 1) เพลงเซรีย ปะ เซร 2) เพลงเซรีย ซติร 3) เพลงชวาย จุม เว็ด 4) เพลงเพลียง 5) เพลงปันแซร 6) เพลงกาปเป และ 7) เพลงกัจปกา ซาปดาร์ เพลงที่ใช้บรรเลงสำหรับแคน คือ เบริน หรือ จริญเบริน กำพล ช่อทับทิม. (2562, 21 กรกฎาคม) การนำวงดนตรีทั้ง 3 ประเภทมาบรรเลงในพิธีกรรม เนื่องจากสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่เข้ามาสิงสถิตในร่างของมะมั่วด ต่างมีความชอบหรือความต้องการที่จะร่ายรำประกอบเพลงไม่เหมือนกัน บางสิ่งศักดิ์สิทธิ์ต้องการร่ายรำประกอบวงดนตรีปี่พาทย์ บางสิ่งศักดิ์สิทธิ์ต้องการร่ายรำประกอบวงดนตรีกันตรึม บางสิ่งศักดิ์สิทธิ์ต้องการร่ายรำหรือร้องเพลงประกอบแคน หากไม่มีตามที่ต้องการก็อาจจะทำให้พิธีกรรมเกิดขัดข้องหรือดำเนินการช้า เพราะสิ่งศักดิ์สิทธิ์ไม่พอใจและไม่ทำการรักษาผู้ป่วย รชต บุตรดาบด. (2562, 20 กุมภาพันธ์) บางครั้งก็ขึ้นอยู่กับความต้องการในการจัดพิธีกรรมของทางฝ่ายผู้ป่วย หากต้องการจัดแบบยิ่งใหญ่ ก็จะใช้ดนตรีทั้ง 3 ประเภท หากต้องการจัดแบบเล็ก ๆ ก็จะใช้เพียงวงดนตรีกันตรึม เป็นต้น

จากผลการวิจัยดังกล่าว ทำให้ผู้วิจัยค้นพบว่า พิธีกรรมปัญญาโหลมะมวด คือ นาฏกรรมพิธีกรรม เนื่องจากพิธีกรรมปัญญาโหลมะมวด ประกอบไปด้วย 1) ขั้นตอนของพิธีกรรม คือ เรื่องราวของการแสดง 2) มีการร่ายรำประกอบการแสดง 3) มะมวด คือ ตัวละครหลักในการดำเนินเรื่องราว 4) เครื่องเช่นไหว้บูชา คือ อุปกรณ์และฉากประกอบการแสดง 5) ปะรำพิธี คือ สถานที่และฉากของการแสดง 6) การแต่งกายของตัวละคร 7) ดนตรี และ 8) ผู้ชม

อภิปรายผลการวิจัย

จากการวิจัย นาฏกรรมในพิธีกรรมปัญญาโหลมะมวด จังหวัดสุรินทร์ พบว่า พิธีกรรมปัญญาโหลมะมวด คือ นาฏกรรมพิธีกรรม เนื่องจากพิธีกรรมปัญญาโหลมะมวด ประกอบไปด้วย 1) ขั้นตอนของพิธีกรรม คือ เรื่องราวของการแสดง 2) มีการร่ายรำประกอบการแสดง 3) มะมวด คือ ตัวละครหลักในการดำเนินเรื่องราว 4) เครื่องเช่นไหว้บูชา คือ อุปกรณ์และฉากประกอบการแสดง 5) ปะรำพิธี คือ สถานที่และฉากของการแสดง 6) การแต่งกายของตัวละคร 7) ดนตรี และ 8) ผู้ชม สอดคล้องกับแนวคิดของ กาญจนา แก้วเทพ (2549) กล่าวว่า พิธีกรรมในฐานะที่เป็นการแสดงแบบหนึ่งก็มีองค์ประกอบการแสดงครบถ้วน ทั้งตัวละคร ฉาก การกระทำ บทเจรจา ดนตรีประกอบ รวมถึงแก่นเรื่อง บ่อยครั้งที่เราพบว่าการแสดงออกทางพิธีกรรมมักมีปัจจัยด้านคุณค่าและความงามเข้ามาเกี่ยวข้องด้วย ขณะที่พิธีกรรมเกิดขึ้น ผู้เข้าร่วมย่อมตระหนักว่าตนได้เข้าไปมีส่วนร่วมในพิธีกรรมนั้น ๆ แล้ว ไม่ว่าจะในฐานะผู้แสดงหรือผู้ชม ซึ่งเป็นประจักษ์พยานก็ตามและสอดคล้องกับแนวคิดของ Turner, Victor W. (1982) กล่าวว่า พิธีกรรม คือ ฉาก ๆ หนึ่งของเหตุการณ์หรือกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการแสดงกิริยาท่าทาง คำพูดและวัตถุ (Symbols) ซึ่งถูกนำมาใช้ประกอบขึ้นในพื้นที่เฉพาะและแสดงให้เห็นถึงอิทธิพลของสิ่งซึ่งมีอยู่จริง ที่ผิดธรรมดาหรือถูกบังคับให้เป็นไปตามความสนใจและจุดมุ่งหมายของผู้แสดงพิธี

นาฏกรรมในพิธีกรรมปัญญาโหลมะมวด จังหวัดสุรินทร์

ลักษณะที่ 1 เรื่องราวในพิธีกรรม

เรื่องราวในพิธีกรรม คือ ขั้นตอนของพิธีกรรมที่มีการจัดลำดับอย่างเหมาะสมและมีตัวละครคือ มะมวด ผู้มีหน้าที่ในการดำเนินเรื่องราวในพิธีกรรม สอดคล้องกับแนวคิดของ สดใส พันธุ์โกล (2538) กล่าวว่า องค์ประกอบของการแสดงละครที่สำคัญ คือ โครงเรื่อง และ ตัวละคร ความหมายของคำว่า โครงเรื่อง หมายถึง การลำดับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในละครอย่างมีเหตุผลและมีจุดหมายปลายทาง การวางโครงเรื่องก็คือ การวางแผนหรือการกำหนดเส้นทางของการกระทำของตัวละครทำให้ผู้ชมสามารถเข้าใจได้ว่ามีอะไรเกิดขึ้นในละครเรื่องนั้น คือ มีใครทำอะไร ด้วยจุดมุ่งหมายอย่างไร ภายใต้สภาพแวดล้อมเช่นไร พบอุปสรรคอย่างไร แก้ไขเปลี่ยนแปลงหรือตัดสินใจอย่างไรและผลคืออะไร ตัวละคร หมายถึง ผู้ที่มีบทบาทในการดำเนินเรื่องราวตามลำดับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น เพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมายที่ตั้งไว้

นาฏกรรมในพิธีกรรมปัญญาโหลมะมวด จังหวัดสุรินทร์

ลักษณะที่ 2 การร่ายรำประกอบของมะมวด

การร่ายรำประกอบของมะมวด คือ ในช่วงของการรักษาผู้ป่วย มะมวดจะร่ายรำด้วยท่ารำต่าง ๆ ซึ่งแต่ละท่าล้วนมีหน้าที่และความหมายที่สัมพันธ์กับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น มีการใช้อุปกรณ์

การใช้พื้นที่ การแต่งกายและการบรรเลงดนตรี สอดคล้องกับงานวิจัยของ เครือจิต ศรีบุญนาถ (2534) พบว่า เรือมมมวด มีองค์ประกอบของการพ็อนรำ ประกอบไปด้วย ผู้รำ เครื่องแต่งกาย ดนตรี และคำร้อง ท่าทางการรำรำ สถานที่ใช้แสดง การเรือมมมวดขณะที่เข้าทรง ผู้รำหรือคนทรงจะพ็อนรำออกมาโดยไม่รู้ตัวและไม่เคยฝึกซ้อมมาก่อน ไม่มีท่ารำที่แน่นอนเพราะคนทรงก็พ็อนรำไม่เป็นการสังเกตท่าพ็อนรำในพิธีกรรมเรือมมมวด จะมีการพ็อนรำประกอบบายศรี โดยพ็อนรำจากล่าง ขึ้นบนหรือจากต่ำไปสูง การพ็อนรำโดยการถืออุปกรณ์ เช่น ดาบ ปืน หรือม้า ทำด้วยก้านกล้วย โดยแสดงท่าทางขี้มาไล่ฟันเสนียดจัญไรทั้งหลายให้ออกไปจากผู้ป่วย การแต่งกาย มมวดจะนุ่งผ้าขึ้นพื้นเมืองสุรินทร์ สวมเสื้อลูกไม้หรือเสื้อแบบอื่น ตามक्रमมวดจะหาใส่ได้ โดยไม่มีรูปแบบการแต่งกายที่แน่นอน ดนตรีและเพลงที่ใช้ประกอบพิธีกรรมเรือมมมวด จะใช้วงดนตรีกันตรึมบรรเลง ท่วงทำนองส่วนใหญ่จะช้าและโหยหวน นอกจากจะบรรเลงเพลงครุแล้ว ยังบรรเลงเพลงเบ็ดเตล็ดต่าง ๆ และบรรจุคำร้องให้สอดคล้องกับเหตุการณ์ในช่วงนั้น เครื่องดนตรีที่ใช้ประกอบไปด้วย กลองกันตรึม ซอด้วง ปี่ซลี่ย ฉิ่ง กรับ โหม่ง

การวิจัย นาฏกรรมในพิธีกรรมปัญญาโละมะมวด จังหวัดสุรินทร์ มิได้เป็นการลบหลู่หรือดูหมิ่นพิธีกรรมอันศักดิ์สิทธิ์ว่าเป็นการแสดง หากแต่เป็นการเปิดมุมมองการเรียนรู้ใหม่ให้กับกลุ่มนิสิตนักศึกษา บุคลากรทางด้านศิลปะการแสดงและกลุ่มผู้ที่สนใจ ได้เข้าใจถึงแก่นสาระสำคัญของคำว่า “นาฏกรรม” ที่ไม่ใช่เพียงการรำรำ เป็นองค์ความรู้ใหม่ที่น่าสนใจและเท่าทันกระแสสังคม สามารถเป็นแนวทางในการอ้างอิง เพื่อการศึกษาและพัฒนาพิธีกรรมปัญญาโละมะมวดให้ดำรงอยู่ควบคู่กับสังคมไทยอย่างเหมาะสม เป็นการอนุรักษ์พิธีกรรมปัญญาโละมะมวด จังหวัดสุรินทร์ ที่มีมาแต่โบราณให้เยาวชนรุ่นใหม่ได้รู้จักและตระหนักถึงคุณค่าความสำคัญของพิธีกรรมความเชื่อท้องถิ่นอันเกิดจากภูมิปัญญาของบรรพบุรุษที่ได้สั่งสม สืบทอดต่อกันมาและร่วมอนุรักษ์ ส่งเสริม สืบสาน มรดกอันดีงามให้คงอยู่สืบไป

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งนี้

งานวิจัยฉบับนี้เป็นองค์ความรู้ใหม่ที่จะเปิดมุมมองการเรียนรู้และความเข้าใจในนาฏกรรมมากยิ่งขึ้น จากความเข้าใจเพียงว่านาฏกรรมคือการรำรำเพียงเท่านั้น จนมิได้คำนึงถึงองค์ประกอบที่ทำให้เกิดนาฏกรรมและองค์ประกอบเหล่านั้น เมื่อนำมารวมเข้าด้วยกันก็คือนาฏกรรมชิ้นใหญ่ ดังนั้นภาครัฐ เอกชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรตระหนักและร่วมมือส่งเสริมมรดกภูมิปัญญาท้องถิ่นอีสานใต้ในรูปแบบต่าง ๆ ให้แพร่หลาย อันเป็นแนวทางในการพัฒนาต่อยอดองค์ความรู้ที่หายากให้มีความยั่งยืนต่อไปในอนาคต

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

ควรมีการศึกษานาฏกรรมในพิธีกรรมปัญญาโละมะมวด จังหวัดบุรีรัมย์ การศึกษานาฏกรรมในพิธีกรรมปัญญาโละมะมวด จังหวัดศรีสะเกษ หรือ การศึกษาเปรียบเทียบนาฏกรรมในพิธีกรรมปัญญาโละมะมวดในเขตอีสานใต้ เพื่อให้เห็นถึงความแตกต่างและจะทำให้เกิดความรู้ทางนาฏกรรมใน

พิธีกรรมปัญญาโหลมะมีวดที่หลากหลาย อีกทั้งยังเป็นการร่วมอนุรักษ์และพัฒนาพิธีกรรมปัญญาโหลมะมีวดในเขตอีสานใต้ให้ก้าวไปพร้อม ๆ กัน

เอกสารอ้างอิง

- กาญจนา แก้วเทพ. (2549). **ยึดหลักปักแน่นกับงานสื่อพื้นบ้าน สื่อสารสุขภาวะ**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- เครือจิต ศรีบุญนาถ. (2534). **การพ้องร่าของชาวไทยเขมรในเขตอำเภอเมืองจังหวัดสุรินทร์**. ปริญญาโทศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- ปิ่น ดีสม. (2523). **บันทึกประวัติเรื่องมะมีวด (แม่มด) ของพื้นบ้านดงมัน หมู่ที่ตำบลคอโค อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์**. (ม.ป.พ.)
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2542). **พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน**. กรุงเทพฯ: นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่น.
- วีระ สุขแสง. (2550). **มะมีวด : พิธีกรรมและความเชื่อของกลุ่มคนพูดภาษาเขมรถิ่นอำเภอกะสัง จังหวัดบุรีรัมย์**. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- สดใส พันธุมโกมล. (2538). **ศิลปะของการแสดง (ละครสมัยใหม่)**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- Turner, V. W. (1982). **Forest of Symbol: Acept of Ndembu Ritual**. New York: Cornell University Press.
- กำพล ช่อทับทิม. (2562, 21 กรกฎาคม). **นักดนตรีที่บรรเลงเพลงประกอบพิธีกรรมปัญญาโหลมะมีวด จังหวัดสุรินทร์**. สัมภาษณ์.
- จำเริญ คงทน. (2562, 21 กุมภาพันธ์). **มะมีวดที่ประกอบพิธีกรรมปัญญาโหลมะมีวด จังหวัดสุรินทร์**. สัมภาษณ์.
- ฉัตรเอก หล้าล้ำ. (2562, 21 พฤศจิกายน). **นักวิชาการทางด้านศิลปวัฒนธรรม จังหวัดสุรินทร์**. สัมภาษณ์.
- ยโสธารา ศิริภาพระภากร. (2562, 22 กรกฎาคม). **นักวิชาการทางด้านศิลปวัฒนธรรม จังหวัดสุรินทร์**. สัมภาษณ์.
- รชต บุตรดาบด. (2562, 20 กุมภาพันธ์). **มะมีวดที่ประกอบพิธีกรรมปัญญาโหลมะมีวด จังหวัดสุรินทร์**. สัมภาษณ์.